

Violeta Valjan Vukić¹³²
 Matea Antunović¹³³
 Karmen Travirka Marčina¹³⁴

AKTIVNOSTI DJECE S TEŠKOĆAMA U SLOBODNOM VREMENU

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
 UDK: 379.81-056.24
 DOI: <https://doi.org/10.59014/PLHF8475>

Sažetak

Uključivanje djeteta s teškoćama u svakodnevicu današnjeg društva zahtijeva prilagodbu vremena roditelja i realizaciju adekvatnih aktivnosti koje će ih činiti ravnopravnim članovima društvene zajednice i utjecati na to da ih njihova teškoća ne ograničava ili čini manje vrijednim. U Hrvatskoj se sve više ističe značaj inkluzije i pružanje socijalne podrške u potpori odrastanja djeteta s teškoćama u razvoju. Integracija i inkluzija djece s teškoćama u redovite vrtiće i škole uobičajena je praksa, no pitanje ostvarenja njihovih prava i potreba u slobodnom vremenu nije dovoljno istraženo. Cilj je ovog istraživanja stoga ispitati aktivnosti djece s teškoćama u slobodnom vremenu, dostupnost i njihovu participaciju u organiziranim aktivnostima, kao i angažman roditelja u planiranju i realizaciju aktivnosti. Istraživanje je provedeno u obliku anonimnog *online* upitnika u kojem je sudjelovalo 135 ispitanika, roditelja djece s teškoćama u razvoju s područja Republike Hrvatske. Rezultati istraživanja pokazuju kako roditelji djece s teškoćama ulažu dodatno vrijeme i napor u planiranje i organizaciju aktivnosti i da gotovo polovina djece nije uključena u organizirane aktivnosti, a ona koja jesu najčešće sudjeluju u sportskim aktivnostima. Prema izjavama ispitanika, više od dvije trećine djece nailazi na poteškoće u ostvarivanju socijalnih interakcija s vršnjacima. Djeci s teškoćama u gradskim sredinama dostupnija je veća ponuda organiziranih aktivnosti i adekvatnije opremljeni prostori, u odnosu na onu u manjim mjestima.

Ključne riječi: djeca s teškoćama, organizirane aktivnosti, roditelji, slobodno vrijeme

132 Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja, vvukic@unizd.hr

133 Osnovna škola Stjepana Ivičevića, Makarska, matea.antunovic@gmail.com

134 Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja, kmarcina@unizd.hr

Uvod

Slobodno je vrijeme ono u kojem je čovjek oslobođen svake obveze, ali i „vrijeme aktivnog odmora, rasonode, pozitivna razvoja, socijalizacije, humanizacije i stvaralačkog potvrđivanja ličnosti“. Njegova su bitna obilježja sloboda, dobrovoljnost, smislenost, kreativnost, individualnost, amaterizam, inkulturacija, samoaktualizacija, samoaktivitet (Previšić, 2000, 405). U kontekstu socijalnog razvoja djeteta obitelj predstavlja važan čimbenik, a čvrsta emocionalna veza stvorena u djetinjstvu temelj je za budući uspješan razvoj djetetovih emocionalnih, socijalnih i intelektualnih vještina (Valjan Vukić, 2009). Kako ističe Ljubetić (2007), obitelji koje sustavno grade međusobne odnose provode svoje vrijeme u zajedničkim odabranim i provedenim aktivnostima, što učvršćuje njihov osjećaj bliskosti i zajedništva i uvelike utječe na „razvoj interobiteljske komunikacije“. Visoka očekivanja i iscrpno usmjeravanje energije na savršeno roditeljstvo s druge strane mogu biti prepreka u korištenju slobodnog vremena kao načina zblizavanja obitelji i stvaranja bliskog odnosa, što je neizmjereno važno za djetetov emocionalni i intelektualni razvoj (Rašan, Car i Ivšac Pavliša, 2017). Rano je djetinjstvo ključno razdoblje u razvoju djeteta, a sama uključenost roditelja u adekvatno planiranje i sudjelovanje u igri kao primarnoj aktivnosti dječjeg slobodnog vremena pridonosi daljnjim razvojnim ishodima (Berc i Kokorić, 2012). Uz dnevne i školske obveze, briga za slobodno vrijeme i uključivanje djeteta s teškoćama u razvoj u organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu zahtjevno je zbog niza elemenata vezanih uz primjerenost programa i okruženja u kojem se aktivnost ostvaruje. Neka istraživanja potvrđuju da majke preuzimaju najveću odgovornost oko svakodnevnih aktivnosti djece s teškoćama, a nerijetko u utrci s vremenom zbog brojnih obveza napuštaju svoja radna mjesta (Bulić, Joković-Oreb i Nikolić, 2012). U uspješnom razvoju djece važnu ulogu imaju braća i sestre koji od ranog djetinjstva jedni drugima predstavljaju stalno društvo i temelj su za adekvatan razvoj različitih vještina. U obiteljima koje imaju dijete s teškoćama oni znaju cijeliti postignuća svoje braće i sestara s teškoćama doživljavajući ih kao vrijednost i uspjeh, za razliku od djece koja ne svjedoče odrastanju uz teškoće (Wagner Jakab, Cvitković i Hojanić, 2006).

Dječji socijalni razvoj ne odvija se isključivo u dinamici obiteljskog okruženja, nego i u vršnjačkom, vrtičkom, školskom kontekstu gdje dijete

razvija umijeće komunikacije s okolinom i svoju socijalnu kompetenciju (Valjan Vukić, 2009). Škola, kao najvažnija institucija uz obitelj, nije samo mjesto socijalizacije, nego učenja i cjelovitog razvoja pojedinca u skladu s njegovim interesima i mogućnostima. Uz školu su vršnjačke grupe važan čimbenik socijalnog razvoja koji intenzivan utjecaj imaju osobito u razdoblju prijelaza iz djetinjstva u adolescenciju kada većinu školskog i slobodnog vremena djeca provode s vršnjacima. Model vršnjačkih odnosa Bukowski i Hoze (1989) temelje na razlici između dvije dimenzije vršnjačkih odnosa, popularnosti i prijateljstva, a obje su važne za socijalni razvoj. Prihvaćenost među vršnjacima zadovoljava potrebu pojedinca za pripadanjem skupini, dok prijateljstvo zadovoljava potrebu za bliskošću. Neprihvaćenost i socijalna izoliranost okoline, posebno vršnjaka, rezultira s druge strane neprihvatljivim oblicima ponašanja. I prevenciju bi stoga u obliku kvalitetno organiziranog slobodnog vremena trebalo provoditi već u osnovnoškolskoj dobi jer učenici koji sudjeluju u radu organiziranih izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti pod utjecajem su kulture i iskustva koje stječu u njima (Marsh, 1992), a u većini njih vlada ozračje koje potiče prosocijalne vrijednosti i ponašanje i u kojem „nema ismijavanja niti rугanja, vlada pozitivna atmosfera, međusobno poštovanje i podržavanje“ (Proleta i Svalina, 2011, 148). Uz činjenicu da organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu utječu na socijalne vještine i ponašanje (Fredricks i Simpkins, 2013; Mahoney i sur., 2003), one također pridonose snažnijem osjećaju samopouzdanja i samoeфикаsnosti kod djece (Valjan Vukić, 2016).

Obitelji djece s teškoćama suočavaju se s raznim teškoćama u ostvarenju prava na kvalitetno provođenje slobodnog vremena u aktivnostima prilagođenim njihovim interesima i sposobnostima. Navedeno podrazumijeva nedostupnost, „siromašnu ponudu“ organiziranih aktivnosti i mjesta na kojima se one provode. Istraživanje Axelssona i Wildera (2014) potvrđuje kako djeca s teškoćama i njihove obitelji najčešće provode svoje slobodno vrijeme u aktivnostima kod kuće i da rijetko provode svoje slobodno vrijeme na izletima ili odmoru (Rodger i Umaibalan, 2011). Melbøe i Ytterhus (2017) izvještavaju da djeca s intelektualnim teškoćama pretežno slobodno vrijeme provode u neorganiziranim aktivnostima koje zahtijevaju minimalno planiranje i provode se uz podršku članova obitelji i u njihovoj blizini. Izvannastavne i izvanškolske organizirane aktivnosti značajan su dio participacije djece u društvenoj sredini, pa tako i djece s teškoćama. Dostupne, prilagođene i osmišljene slobodne aktivnosti omogućuju djeci

s teškoćama individualan razvoj u inkluzivnom okruženju. Činilo se stoga opravdanim istražiti pravo djece s teškoćama u razvoju na integraciju i inkluziju u aktivnostima u slobodnom vremenu.

Metodologija istraživanja

Cilj, zadaće i hipoteze istraživanja

Glavni je cilj ovog istraživanja ispitati aktivnosti djece s teškoćama u slobodnom vremenu. Na temelju iznesene teorijske podloge i cilja istraživanja definirani su sljedeći istraživački zadaci: ispitati vrijeme koje roditelji posvećuju planiranju i provedbi aktivnosti u slobodnom vremenu djeteta s teškoćama; ispitati provode li djeca s teškoćama nestrukturirano slobodno vrijeme kao i njihovi vršnjaci; ispitati uključenost djece s teškoćama u organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu; utvrditi postoje li razlike u dostupnosti specijaliziranih organiziranih oblika provođenja slobodnog vremena djece s teškoćama i opremljenosti prostora s obzirom na urbanost prebivališta.

U istraživanju se pošlo od sljedećih pretpostavki: (H1) roditelji djeteta s teškoćama ulažu dodatno vrijeme u planiranje i provedbu aktivnosti u slobodnom vremenu; (H2) djeca s teškoćama provode nestrukturirano slobodno vrijeme u uobičajenim aktivnostima kao i njihovi vršnjaci; (H3) djeca s teškoćama uključena su u organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu; (H4) ponuda i dostupnost specijaliziranih organiziranih aktivnosti i opremljenost prostora djeci s teškoćama nije jednaka u gradovima, manjim mjestima / selima.

Mjerni instrument i postupak

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je anketni upitnik Aktivnosti u slobodnom vremenu djece s teškoćama koji se sastojao od više dijelova. Prvi se dio odnosio na osnovne sociodemografske podatke roditelja i pitanja vezana uz teškoće djeteta. Drugi se dio odnosio na vrijeme roditelja posvećeno osmišljavanju aktivnosti u slobodnom vremenu djeteta s teškoćama, a sadržavao je šest tvrdnji na koje su ispitanici odgovarali na Likertovoj ljestvici od pet stupnjeva, pri čemu 1 označava „nikada“, a 5

„uvijek“. Unutar te ljestvice jedno se pitanje odnosilo na korištenje *online* sadržaja u organiziranju aktivnosti pa se ukupan rezultat te ljestvice računa kao jednostavna linearna kombinacija preostalih pet pitanja. Treći dio upitnika obuhvaćao je pitanja vezana uz provođenje nestrukturiranog slobodnog vremena njihove djece, a sastojao se od šest čestica. Za razliku od prethodnog dijela, u ovom su dijelu ispitanici odgovarali na pitanja odabirući odgovor „da“ i „ne“, dok su na pitanja o vrsti i učestalosti provođenja aktivnosti bili ponuđeni odgovori. Zadnji dio upitnika odnosio se na organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu, kao i na dostupnost specijaliziranih sadržaja i prostora za organizirano provođenje slobodnog vremena djece s teškoćama, a sastojao se od pitanja na koje su ispitanici odgovarali sa „da“ i „ne“ ili višestrukim izborom ponuđenih odgovora. Postupak anketiranja proveden je *online* u okviru grupa na društvenoj mreži *Facebook* i ostalim društvenim mrežama (*WhatsApp*, *Viber*), što je rezultiralo odazivom dovoljnog broja ispitanika za prikupljanje relevantnih podataka.

Uzorak

U istraživanju je sudjelovalo 135 ispitanika, roditelja djece s teškoćama. S obzirom na odabranu temu rada, uzorak je bio prigodan. Struktura uzorka s obzirom na spol sljedeća je: žene 94,07% (N = 127) i muškarci 5,92% (N = 8). Veći udio sudionika, koji čini 47,41% (N = 64) uzorka, pripada dobnoj kategoriji od 35 do 45 godina, a gotovo podjednak broj sudionika zastupljen je u kategorijama dobi od 25 do 35 godina i više 45 godina. Najmanji udio u uzorku (3,70%) bili su ispitanici u dobi od 18 do 24 godine.

Od ukupnog broja sudionika, njih 68,15% (N = 92) živi u gradu, a 31,85% (N = 43) u selu ili u manjem mjestu. Što se razine obrazovanja ispitanika tiče, najveći postotak ima srednju stručnu spremu (59,26%), zatim visoku (27,41%) i višu stručnu spremu (11,11%), a najmanje ih je s doktoratom (2,22%). S obzirom na radni status, ispitanici su potvrdili kako ih je zaposleno 65,19% (N = 88), dok ostatak nije u radnom odnosu. Malo više od polovine ispitanika (51,85%) koji su sudjelovali u istraživanju ima dvoje djece, a ostatak je gotovo podjednako podijeljen između jednog djeteta, troje i četvero i više djece.

Rezultati i rasprava

Kako bi se dobio uvid u obrazovne ustanove koje pohađaju i poteškoće koje djeca sudionika imaju, izračunate su frekvencije i postoci odgovora na postavljenim pitanjima (Tablica 1. i 2.).

Tablica 1. Deskriptivni podaci o odgojno-obrazovnoj ustanovi koju polazi dijete

Predškolska ustanova		Osnovna škola		Srednja škola		Ne pohađa odgojno-obrazovnu ustanovu		Total
f	%	f	%	f	%	f	%	M
40	29.63	57	42.22	9	6.67	29	21.48	2.20

Tablica 2. Deskriptivni podaci o teškoćama koje djeca imaju

Tjelesne teškoće		Problemi u ponašanju		Mentalne teškoće		Teškoće u učenju		Višestruke teškoće i oštećenja		Total
f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	M
24	17.78	21	15.56	22	16.30	22	16.30	46	34.07	3.33

Na temelju rezultata prikazanih u Tablici 1. može se zaključiti kako najveći broj djece pohađa osnovnu školu (42,22%), zatim slijede djeca koja pohađaju predškolsku ustanovu (29,63%), dok ih je najmanji postotak u srednjoj školi (6,67%). Iz Tablice 2. uočavamo kako najveći dio roditelja koji je sudjelovao u istraživanju ima djecu s višestrukim teškoćama i oštećenjima (34,07%), iza toga slijede djeca s tjelesnim teškoćama (17,78%), dok su djeca s teškoćama u učenju i mentalnim teškoćama zastupljena u istom omjeru (16,30%), a najmanji je broj djece s problemima u ponašanju (15,56%).

Vrijeme posvećeno planiranju i provedbi aktivnosti u slobodnom vremenu

Kako bi se dobio odgovor na prvi istraživački zadatak, izračunate su frekvencije pojedinih odgovora na pitanja drugog dijela ankete. Rezultati su

prikazani u Tablici 3., a odnose se na odgovore o posvećivanju vremena u osmišljavanju aktivnosti u slobodnom vremenu djeteta s teškoćama.

Tablica 3. Vrijeme posvećeno planiranju aktivnosti u slobodnom vremenu djeteta s teškoćama

Čestica	Stupanj učestalosti (f, %, M)										Total
	1		2		3		4		5		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	M
Balansiranje vremena između posla i planiranja slobodnog vremena	27	20.00	13	9.63	48	35.56	29	21.48	18	13.33	2.99
Planiranje aktivnosti za slobodno vrijeme- unaprijed	8	5.93	15	11.11	34	25.19	43	31.85	35	25.93	3.61
Nailaženje na izazove pri planiranju aktivnosti	10	7.41	11	8.15	37	27.41	44	32.60	33	24.44	3.59
Korištenje prilagođenih materijala za aktivnosti	9	6.67	18	13.33	30	22.22	43	31.85	35	25.93	2.66
Planiranje aktivnosti „oduzima“ vrijeme za ostale obveze	25	18.52	20	14.81	33	24.44	31	22.96	26	19.26	3.57
On-line sadržaji kao pomoć u planiranju aktivnosti	34	25.19	24	17.78	44	32.60	20	14.81	13	9.63	3.10

Na temelju analize rezultata u Tablici 3. uočavamo kako većina odgovora na pitanja gravitira odgovorima *ponekad* i *često*, a svi se nalaze iznad prosjeka od 2,5. To bi značilo da opći rezultat teži desnom polu dimenzije posvećivanja vremena, odnosno da roditelji više vremena posvećuju u osmišljavanju aktivnosti za slobodno vrijeme svojeg djeteta s teškoćama nego drugim aktivnostima. Taj se trend može vidjeti i zasebno u petoj čestici, pri čemu je najveći udio odgovora upravo *ponekad* i *često*.

Na pitanje o balansiranju vremena između posla i planiranja aktivnosti za slobodno vrijeme djece s teškoćama više od 70% ispitanika odgovorilo je kako im je ponekad (35,56%), često (21,48%) ili gotovo uvijek (13,33%)

teško uskladiti navedeno vrijeme. Peta čestica također govori o „oduzimanju vremena“ za ostale obveze zbog planiranja aktivnosti za slobodno vrijeme ($M = 3,61$) pri čemu se više od 65% ispitanika izjasnilo potvrdnim odgovorom birajući ponekad (24,44%), često (22,96%) i uvijek (19,26%). Upravo se zbog balansiranja vremena više od 80% roditelja izjasnilo kako često (31,85%) i uvijek (25,93%) unaprijed planira aktivnosti za slobodno vrijeme djeteta, što pokazuje i najviša vrijednost aritmetičke sredine ($M = 3.61$) u ovoj skali, a četvrtina ih to čini ponekad (25,19%), dok vrlo mali broj roditelja izjavljuje kako nikad to ne čini (5,93%) ili rijetko (11,11%) unaprijed planira aktivnosti za dijete. Velik broj ispitanika, međutim, izjavljuje da često (32,60%), uvijek (24,44%) ili ponekad (27,41%) nailazi na izazove u planiranju aktivnosti, što potvrđuje i vrijednost aritmetičke sredine ($M = 3.59$). Korištenje određenih materijala i pomagala za lakšu provedbu aktivnosti roditeljima nije nepoznanica, stoga se više od 80% njih izjašnjava kako koristi materijale u realizaciji često (31,85%), zatim slijedi odgovor uvijek (25,93%), ponekad (24,44%), dok ih tek manji broj to čini rijetko (13,33%) ili nikad (6,67%). Što se tiče posljednje čestice kao indikatora korištenja *online* materijala, može se vidjeti da je najzastupljeniji odgovor ponekad (32,60%), nakon kojeg po zastupljenosti slijedi odgovor nikad (25,19%). S obzirom na analizirane podatke, dolazi se do zaključka kako roditelji djece s teškoćama posvećuju znatno više vremena planiranju i osmišljavanju aktivnosti za slobodno vrijeme svojeg djeteta.

Nestrukturirano slobodno vrijeme djece s teškoćama

Kako bi se odgovorilo na drugi istraživački zadatak, izračunate su frekvencije pojedinih odgovora na pitanja ankete. Rezultati su prikazani u Tablici 4. i 5. i u Grafikonu 1.

Tablica 4. *Provođenje nestrukturiranog slobodnog vremena djece s teškoćama*

Pitanje	DA		NE	
	f	%	f	%
Boravi li Vaše dijete tijekom slobodnog vremena češće na otvorenom prostoru nego na zatvorenom?	93	68.89	42	31.11
Provodi li Vaše dijete slobodno vrijeme u obiteljskom okruženju u aktivnostima kao što su igranje društvenih igara ili gledanje televizije?	107	79.26	28	20.74
Provodi li Vaše dijete svoje slobodno vrijeme koristeći tehnologiju (mobilni telefon, PlayStation, računalo...)?	86	63.70	49	36.30

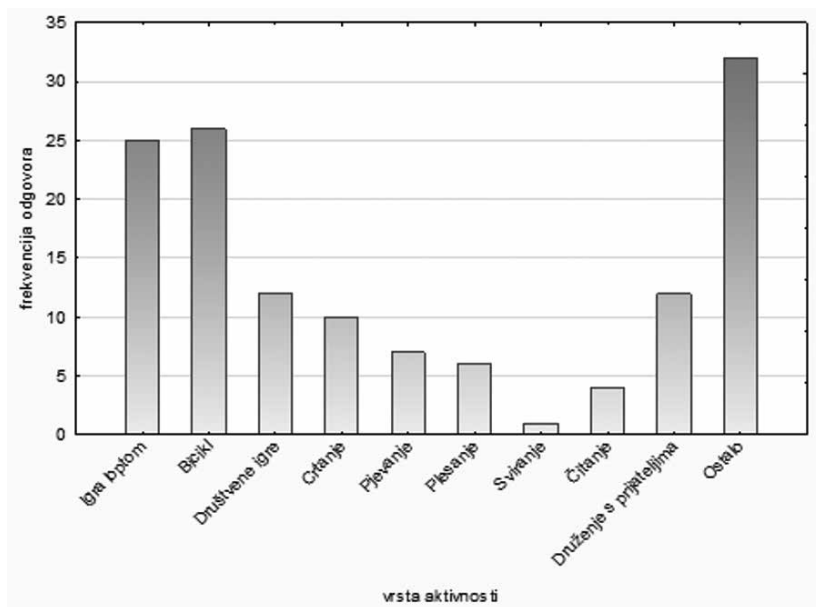
Na temelju rezultata prikazanih u Tablici 4. može se uočiti većinska zastupljenost potvrdnih odgovora na sva tri pitanja ovog dijela ankete. Utvrđeno je dakle da djeca sudionika ovog istraživanja uglavnom provode svoje slobodno vrijeme više na otvorenom (68,89%) nego u zatvorenom prostoru (31,11%), zatim da ga provode u obiteljskom okruženju (79,26%) i da u slobodno vrijeme koriste tehnologiju (63,70%).

Tablica 5. *Učestalost provođenja slobodnog vremena u nestrukturiranim aktivnostima*

Koliko često Vaše dijete provodi svoje slobodno vrijeme	Stupanj učestalosti (f, %, M)										Total M
	Jednom dnevno		Više puta dnevno		Jednom tjedno		Više puta tjedno		Ne provodi		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
...u igranju društvenih igara, gledanju TV-a?	37	27.41	55	40.74	9	2.99	18	13.33	16	11.85	2.41
koristeći digitalnu tehnologiju?	49	36.30	43	31.85	12	3.61	7	5.19	24	17.78	2.36

Nestrukturirano slobodno vrijeme (Tablica 5.) djeca s teškoćama provode u igranju društvenih igara i gledanju TV-a najčešće više puta dnevno (40,74%), do jednom dnevno (27,41%), dok dio djece to čini tek više puta tjedno (13,33%). Najmanji broj djece, prema iskazu roditelja, prakticira te aktivnosti samo jednom tjedno (2,99%), a 11,85% njih uopće ne provodi slobodno vrijeme tako. Najveći broj djece nadalje provodi svoje slobodno vrijeme koristeći digitalnu tehnologiju jednom (36,30%) do više puta dnevno (31,85%), dok najmanji postotak koristi tehnologiju više puta

tjedno (6,67%). Da dijete uopće ne koristi tehnologiju kao način provođenja slobodnog vremena, izjavljuje 17,78% roditelja, dok jednom tjedno (8,89%) ili više puta tjedno (5,19%) to prakticira manji broj djece.

Grafikon 1. Aktivnosti djece s teškoćama u nestrukturiranom slobodnom vremenu

Na Grafikonu 1. je prikazana vrsta aktivnosti u kojoj djeca s teškoćama sudjeluju u nestrukturiranom slobodnom vremenu pa se, izuzme li se kategorija ostalo, može zaključiti kako su vožnja bicikla i igra loptom najzastupljenije aktivnosti, iza čega slijede druženje s prijateljima, društvene igre i crtanje, a najniža frekvencija odgovora zabilježena je kod sviranja. Što se tiče kategorije „Ostalo“, šetnja je najčešća aktivnost (5,93%), dok se nerijetko javljaju odgovori da se dijete igra samo ili da nije sposobno igrati se (4,44%). Na temelju prikazanih rezultata može se zaključiti kako djeca s teškoćama općenito provode više vremena u aktivnostima na otvorenom nego u zatvorenom prostoru, u zajedničkim obiteljskim aktivnostima i da većina njih u svojem nestrukturiranom slobodnom vremenu koristi tehnologiju kao način okupacije. Iz toga se da zaključiti kako se način provođenja slobodnog vremena u nestrukturiranim aktivnostima djece s teškoćama ne razlikuje u odnosu na djecu urednog razvoja.

Uključenost djece s teškoćama u organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu

Rezultati koji se odnose na treći zadatak, vezan uz uključenost djece s teškoćama u organizirane aktivnosti slobodnom vremenu, prikazani su u Tablici 6. i 7.

Tablica 6. Uključenost u organizirane aktivnosti i poteškoće u interakcijama

Pitanje	DA		NE	
	f	%	f	%
Je li Vaše dijete uključeno u neku organiziranu aktivnost?	71	52.60	64	47.41
Nailazi li dijete na poteškoće u ostvarivanju socijalnih interakcija s ostalom djecom koja su uključena u organizirane aktivnosti?	97	71.85	38	28.15

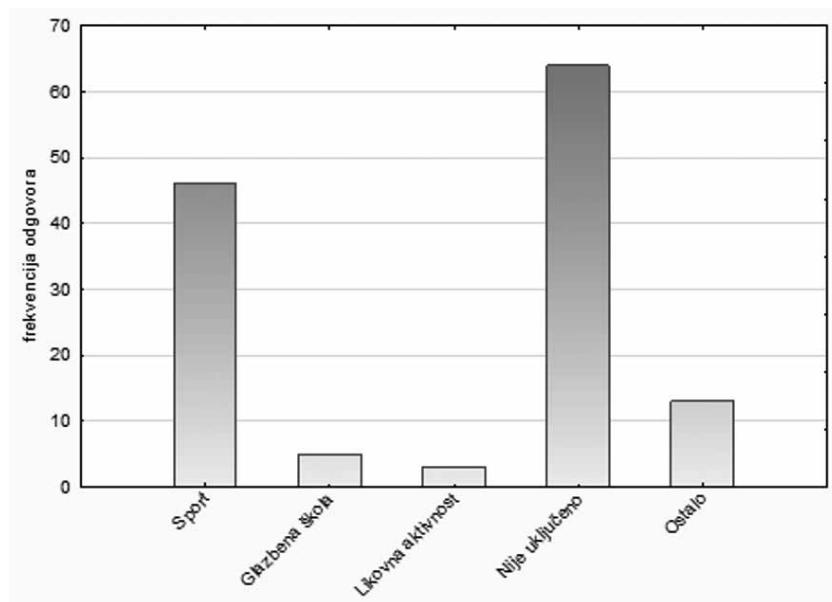
Na temelju rezultata prikazanih u Tablici 6. uočavamo da je gotovo 52,60% djece uključeno u neku organiziranu aktivnost u svoje slobodno vrijeme, dok ih 47,41% uopće nije uključeno. Riječ je o relativno velikom postotku, gotovo polovini ispitanika, koji ne ostvaruju svoje pravo na izbor organizirane izvannastavne ili izvanškolske aktivnosti, u skladu s interesima i mogućnostima. Prema iskazu ispitanih roditelja, 71,85% djece nailazi na poteškoće u ostvarivanju socijalnih interakcija s ostalom djecom prilikom sudjelovanja u nekoj organiziranoj aktivnosti, a tek ih 28,15% nema takvo iskustvo.

Tablica 7. Mjesto provođenja organizirane aktivnosti i efikasnost nošenja s obavezama i pravilima

Tvrdnje	U školi		Izvan škole		Nije uključeno	
	f	%	f	%	f	%
Ako je Vaše dijete uključeno u neku organiziranu aktivnost, ta je aktivnost:	9	6.67	64	47.41	62	45.93
	Ne prihvaća i ne slijedi pravila		Teže prihvaća pravila, ali se trudi slijediti ih		Lako prihvaća pravila i slijedi ih	
Kako se Vaše dijete nosi s obavezama i pravilima koje organizirana aktivnost od njega/nje traži?	25	18.52	65	48.45	4	33.33

Kako je prikazano u Tablici 7., u organizirane aktivnosti izvan škole uključeno je 47,41% djece, dok je kod aktivnosti u školi taj postotak iznimno nizak (6,67%). No još više zabrinjava činjenica da gotovo polovina ispitanika uopće nije uključena u slobodne aktivnosti (45,93%). Kada govorimo o efikasnosti nošenja s obvezama i pravilima koje pretpostavlja sudjelovanje u organiziranoj aktivnosti, roditelji djece s teškoćama u najvećoj mjeri izvještavaju da se njihovo dijete teže prilagođava zahtjevima, ali se trudi poštovati ih (48,45%), iza čega slijedi skupina koja lako prihvaća pravila i obveze i slijedi ih (33,33%). Najmanje je u uzorku roditelja koji potvrđuju kako dijete ne prihvaća i ne slijedi pravila (18,52%).

Vrste organiziranih aktivnosti u koje su uključena djeca s teškoćama prikazane su u Grafikonu 3.

Grafikon 3. Vrste organiziranih aktivnosti u koje su uključena djeca s teškoćama

Iz rezultata vidimo kako, uz velik postotak djece koja nisu uključena u organizirane aktivnosti, ona djeca koja sudjeluju u nekoj organiziranoj aktivnosti kao vrstu aktivnosti najviše biraju sportske aktivnosti, zatim ostale aktivnosti koje se najčešće odnose na terapijsko jahanje i društvene

aktivnosti u udrugama. U manjem su omjeru zastupljene glazbene i likovne aktivnosti, dok u aktivnosti poput glume i plesa nijedno dijete nije uključeno, stoga nisu ni uvrštene u grafički prikaz.

Dostupnost specijaliziranih organiziranih aktivnosti u različitim sredinama

Kako bi se odgovorilo na četvrti istraživački zadatak, provedena je analiza zastupljenosti pojedinih odgovora na pitanja koja se tiču ponude organiziranih slobodnih aktivnosti djece s teškoćama u lokalnoj zajednici, proveden je i Kruskal-Wallisov test.

Tablica 8. Dostupnost specijaliziranih organiziranih aktivnosti i prostora u mjestu stanovanja

Pitanje	DA		NE	
	f	%	f	%
Postoje li u Vašem mjestu/gradu specijalizirani organizirani oblici provođenja slobodnog vremena djeteta s teškoćama?	62	45.93	73	54.07
Postoje li adekvatno opremljeni prostori za provođenje slobodnog vremena djeteta s teškoćama u mjestu u kojem živite?	56	41.48	79	58.52

Na temelju odgovora koji su prikazani u Tablici 8. može se utvrditi gotovo jednaka prisutnost (45,93%) i odsutnost (54,07%) specijaliziranih organiziranih aktivnosti u slobodnom vremenu djece s teškoćama u njihovom mjestu stanovanja. Utvrđen je i sličan omjer postojanja (41,48%) i nepostojanja (58,52%) adekvatno opremljenih prostora za slobodno vrijeme djece s teškoćama u mjestu stanovanja. Iz dobivenih odgovora ispitanika na pitanje *Koja je organizirana aktivnost u Vašem mjestu boravka najbolje prilagođena djeci s teškoćama?* saznajemo kako su organizirane sportske aktivnosti najbolje prilagođene djeci s teškoćama, iza toga slijede likovne i ostale aktivnosti, dok je zbor najmanje zastupljen u toj sferi.

U okviru ovog istraživačkog zadatka provedena su dva neparametrijska Kruskal-Wallisova testa uspoređivanja rangova na podacima dobivenima na pitanjima u Tablici 9. Prvim se testom ispitivala razlika u specijaliziranim organiziranim oblicima provođenja slobodnog vremena, a uspoređeni su odgovori između roditelja koji su izvijestili o stanovanju u selu, manjem mjestu i gradu. Utvrđena je statistički značajna razlika u zastupljenosti

odgovora „da“ i „ne“ među tri skupine sudionika grupiranih na temelju mjesta stanovanja ($H(2) = 13,06, p < .01$). Pokazalo se da najviše roditelja koji žive u gradu izvještava o postojanju specijaliziranih organiziranih oblika provođenja slobodnog vremena djeteta s teškoćama, odnosno više od onih koji žive u manjem mjestu i selu. Više se roditelja u manjem mjestu izjasnilo također o većoj takvoj ponudi nego roditelji na selu.

Drugim se testom ispitivala razlika u adekvatno opremljenim prostorima među tri navedene kategorije mjesta stanovanja. Ponovno su uspoređeni odgovori između roditelja koji su izvijestili o stanovanju u selu, manjem mjestu i gradu. Utvrđena je statistički značajna razlika u zastupljenosti odgovora „da“ i „ne“, i to na sve tri razine nezavisne varijable ($H(2) = 16,47, p < .01$). Poput prethodnog pitanja, najviše se roditelja izjasnilo o postojanju adekvatno opremljenih prostora za provođenje slobodnog vremena djece s teškoćama u gradu, odnosno više nego u malom mjestu i selu. Više je roditelja u malom mjestu izvijestilo nadalje o postojanju takvih prostora u njihovom mjestu življenja od roditelja koji žive u selu. U skladu s rezultatima dobivenim na oba Kruskal-Wallisova testa, može se zaključiti opadajući trend potvrdnog odgovora na pitanje o postojanju specijaliziranih oblika provođenja slobodnog vremena i adekvatno opremljenih prostora za provođenje slobodnog vremena djece s teškoćama smanjenjem veličine mjesta stanovanja obitelji, počevši od grada, preko manjeg mjesta do sela.

Zaključna razmatranja

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati aktivnosti djece s teškoćama u slobodnom vremenu. Rezultati prvog istraživačkog zadatka i polazne hipoteze potvrđuju da roditelji ulažu više vremena u osmišljavanje aktivnosti za slobodno vrijeme djeteta s teškoćama. Uglavnom je riječ o zahtjevnijem balansiraju vremena između posla i planiranja aktivnosti, ali i nailaženju na izazove pri planiranju. Uzevši u obzir navedeno, prva (H1) je hipoteza potvrđena. Drugim se zadatkom ispitalo provode li djeca s teškoćama nestrukturirano slobodno vrijeme kao i njihovi vršnjaci. Rezultati su pokazali da djeca s teškoćama, općenito, provode svoje slobodno vrijeme na otvorenom više nego u zatvorenom i u obiteljskom okruženju, većina djece za aktivnost u nestrukturiranom slobodnom vremenu koristi digitalne uređaje kao sredstvo okupacije, čime je potvrđena i druga (H2) hipoteza.

Trećim se zadatkom ispitala uključenost djece s teškoćama u organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu, uz pretpostavku da su djeca s teškoćama uključena u navedene aktivnosti. Analizom podataka pokazalo se da je postotak djece koja su uključena i one djece koja nisu uključena u organizirane aktivnosti u slobodnom vremenu gotovo jednak. Dobiveni podaci ipak uznemiruju zbog činjenice da su djeca s teškoćama uključena u organizirane aktivnosti izvan svoje škole, a ne u njoj, kao i zbog procjene da više od 70% djece nailazi na zapreke u ostvarivanju socijalnih interakcija s drugom djecom prilikom sudjelovanja u organiziranoj aktivnosti. Ovaj nalaz upućuje na iznimno visoku potrebu za integriranjem djece s teškoćama u vršnjačko okruženje i zajedničke aktivnosti s djecom urednog razvoja. Tako se postiže uzajamna dobit (Hilderley i Rhind, 2012), odnosno potiče se daljnja socijalizacije djece s teškoćama i podiže se svijest i osjetljivost djece urednog razvoja za potrebe njihovih vršnjaka. Ovakav proces, općenito, može rezultirati smanjenjem stigme prema vršnjacima s teškoćama u razvoju, što često predstavlja jednu od najvećih prepreka pri ostvarenju interakcije. Imajući u vidu rezultate raspravljene unutar trećeg problema, treća se hipoteza (H3) djelomično prihvaća.

Rezultati četvrtog istraživačkog zadatka vezani uz dostupnost specijaliziranih organiziranih aktivnosti i prostora za djecu s teškoćama u slobodnom vremenu, kao i uz postojanje razlika s obzirom na urbanost prebivališta, pokazuju kako dostupnost navedenih aktivnosti nije jednaka u gradovima, manjim mjestima i selima. Dobiveno je gotovo jednako prisustvo i odsustvo specijaliziranih organiziranih aktivnosti za djecu s poteškoćama u mjestu njihova stanovanja, kao i adekvatno opremljenih prostora za slobodno vrijeme djece s poteškoćama, a utvrđena je veća dostupnost specijaliziranih aktivnosti i adekvatno opremljenih prostora u gradovima u odnosu na manja mjesta ili sela, što je u skladu s polaznom hipotezom (H4) koja se ovim potvrđuje.

Prikazani rezultati potiču na razmišljanje, suočavanje i rješavanje problema dostupnosti i ponude organiziranih aktivnosti za djecu s teškoćama, kao i na poticanje i ostvarenje integracije i inkluzije djece s teškoćama u svim sferama, pa tako i slobodnom vremenu djece. Slobodno je vrijeme ono vrijeme koje bi se trebalo provoditi u skladu s pojedinčevim interesima i zanimanjima, stoga bi ono i kod djece s teškoćama trebalo biti ispunjeno aktivnostima koje će pridonijeti kvalitetnijem provođenju, zadovoljenju interesa i potrebi za druženjem s vršnjacima kako se ne bi

osjećali isključenima. Prevladavanju teškoća vezanih uz uključenost djece s teškoćama u organizirane aktivnosti mogu pridonijeti škola i lokalna zajednica snažnijom potporom i ulaganjem u opremanje adekvatnih prostora i kreiranje programa koji će udovoljiti potrebama za kvalitetno provođenje slobodnog vremena.

Literatura

- Axselsson, A. K., Widler, J. (2014). Frequency of occurrence and child presence in family activities: a quantitative, comparative study of children with profound intellectual and multiple disabilities and children with typical development. *International Journal of Developmental Disabilities*, 60 (1), 13-25.
- Berc, G., Blažeka Kokorić, S. (2012). Slobodno vrijeme obitelji kao čimbenik obiteljske kohezivnosti i zadovoljstva obiteljskim životom. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 20(2), 15-27.
- Bukowski, W. M., Hoza, B. (1989). Popularity and friendship – Issues in theory, measurement, and outcome. In: Berndt, T. J., Ladd, G. W. (Ed.), *Peer relationships in child development* (str. 15-45). New York: John Wiley & Sons.
- Bulić, D., Oreb, I. J., Nikolić, B. (2012). Angažman majki djece s teškoćama u razvoju u svakodnevnim aktivnostima. *Hrvatska Revija Za Rehabilitacijska Istraživanja*, 48(2), 1-12.
- Fredricks, J. A., Simpkins, S. (2013). Organized Out-of-School Activities and Peer Relationships: Theoretical Perspectives and Previous Research New Directions for Child and Adolescent Development, 140, 1-17.
- Hilderley, E., Rhind, J. A. D. (2012). Including children with cerebral palsy in mainstream physical education lessons: a case study of student and teacher experiences. *Graduate Journal of Sport, Exercise & Physical Education Research*, 1, 1-15.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
- Marsh, H. (1992). Extracurricular activities: Beneficial extension of the traditional curriculum or subversion of academic goals? *Journal of Educational Psychology*, 84, 553-562.
- Melbøe, L., Ytterhus B. (2017). Disability Leisure: In what kind of activities, and when and how do youths with intellectual disabilities participate? *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19 (3), 245-255.

- Mahoney, J. L., Cairns, B. D., Farmer, T. W. (2003). Promoting Interpersonal Competence and Educational Success Through Extracurricular Activity Participation. *Journal of Educational Psychology*, 95 (2), 409-418.
- Previšić, V. (2000). Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse, *Napredak*, 141 (4), 403-410.
- Proleta, J., Svalina, V. (2011). Odgojna uloga izvannastavnih glazbenih aktivnosti, *Život i škola*, 26(2), 134-153.
- Rašan, I., Car, Ž., Ivšac Pavliša, J. (2017). Doživljaj samoga sebe i okoline kod roditelja djece urednog razvoja i roditelja djece s razvojnim teškoćama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53(2), 72-87.
- Rodger, S., Umaibalan, V. (2011). The Routines and Rituals of Families of Typically Developing Children Compared with Families of Children with Autism Spectrum Disorder: An Exploratory Study. *British Journal of Occupational Therapy*, 74 (1), 20-26.
- Valjan-Vukić, V. (2009). Obitelj i škola – temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra Iadertina*, 4(1), 171-178.
- Valjan-Vukić, V. (2016). The appraisal of self-efficacy feeling in pupils (not) participating in the work of extracurricular and out-of-school activities. *Technics Technologies Educations Management*, 11 (1), 82-90.
- Wagner Jakab, A., Cvitković, D., Hojanić, R. (2006). Neke značajke odnosa sestara/ braće i osoba s posebnim potrebama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(1), 77-86.

CHILDREN WITH DISABILITIES AND THEIR FREE TIME ACTIVITIES

Abstract

The inclusion of children with disabilities in everyday life requires an adjustment of the parents' time and the realisation of adequate activities that make them equal members of the social community and demonstrate that their disability does not restrict them or make them feel less valuable. In Croatia, the issue of inclusion and the provision of social support in the upbringing of a child with disabilities has gained importance. The integration and inclusion of children with disabilities in kindergartens and schools is a common practice, but the issue of exercising the guaranteed rights and needs in their free time has not been sufficiently researched. Therefore, this research aimed to examine the activities that children with disabilities undertake in their free time, the accessibility and participation in organised activities, as well as the involvement of parents in the planning and implementation of activities. The research was conducted on a sample comprising 135 respondents, parents of children with disabilities in Croatia, using an anonymous online questionnaire. The results of the research show that parents of children with disabilities invest additional time and effort in planning and organising the activities, that almost half of the children are not involved in organised activities, and that the majority take up sports activities. The respondents stated that more than two-thirds of children encounter difficulties in social interactions with their peers. Children with disabilities in urban areas dispose of a greater offer of organized activities and more adequately equipped spaces, compared to those in smaller towns.

Keywords: children with disabilities, free time, organised activities, parents.